

NARODNA NOŠNJA BARANJSKIH HRVATA

NADJA MAGLICA

Etnografski muzej

41000 Zagreb

Mažuranićev trg 14

UDK 391

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

Priljeno: 22. 01. 1992.

Prikazano je pučko ruho baranjskih Hrvata u svojoj raznolikosti (u vrsti materijala, krojevima, načinu ukrašavanja, izboru boja) te ukazano na različite utjecaje koji su doveli do toga šarenila. To je ruho bilo ujedno izraz svijesti njegovih nositelja o vrijednosti koje ono ima kako na uporabnoj, tako i na simboličkoj razini. U tom smislu ono je ostalo znakom nacionalnoga identiteta baranjskih Hrvata. U autarkičnom baranjskom seljačkom društvu ono je u pravome smislu bilo kućni proizvod.

Nakana je ovog prikaza upoznati čitatelja s tradicijskim ruhom baranjskih Hrvata baš sada, kada je to za Hrvatsku i hrvatsku Baranju presudno, kada je sudbina i dosad sačuvanog blaga potpuno nepoznata.

Kao izvori podataka i činjenica korištenih u opisu načina odijevanja, utvrđivanja njegovog obilježja, razvoja i utjecaja poslužila je dokumentacija i etnografska građa iz fundusa Etnografskog muzeja u Zagrebu¹, Upitnice Etnološkog Atlasa Južnih Slavena Etnološkog zavoda Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu², članci i literatura kao i podaci dobiveni usmeno³.

S obzirom da je prilog rađen u iznimnim okolnostima (rat u Hrvatskoj), zbog čega je onemogućeno kretanje navedenim područjem, izostalo je i dopunjavanje postojeće i moguće prikupljanje nove građe. Rad iz ovih razloga možda nije u svemu cjelovit i jamačno ne nudi mogućnost usporedbe s odijevanjem drugih narodnih skupina tog prostora. Ali je zato nedvojbeno rađen s namjerom da i sasvim neupućenom štioću približi i pruži osnovna saznanja o ruhu naših baranjskih Hrvata. Željela se prije svega prikazati prepoznatljivost njihove nošnje koju su stvarali i njegovali u zajedničkom življenju s drugim narodnim skupinama čuvajući tako i svoju osobnost.

Ovim se načinom daje malen doprinos upoznavanju iznimno vrijednog dijela našeg kulturnog nasljeđa.

O nošnji

Govoriti o nošnji znači misliti na oblike odjeće uvjetovane tradicijom i običajima jedne društvene zajednice. Ona je zrcalo unutrašnjeg života seljačkog društva stvarana stoljećima u datim ekonomskim uvjetima i predanjem temeljena.

¹ Građa pripada razdoblju konca 19. i prve polovice 20. st.

² Istraživanja tema broj 75-86, 1964, 1969, 1970. i 1973, u selima: Baranjsko Petrovo Selo, Branjin Vrh, Čeminac, Darda, Duboševica, Gajić, Lug, Kopačevo, Šumarina, Torjanci i Zmajevac.

³ Zdenka Lechner susretljivo se odazvala pa je ovo prilika za iskrenu joj i duboku zahvalu.

Pritome nije riječ samo u njezinoj uporabnoj svrsi, niti o pojavnim oblicima "...svakodnevna, blagdanska, svečana i obredna"⁴ već i o onom što narodna nošnja kao neizbježan znamen iskazivanja lokalnog, regionalnog i narodnosnog identiteta predstavlja. Kao odraz okoline, kulturno-povijesnih utjecaja i vlastitog stvaralačkog poriva naroda, ona je također i značajka koja prikazuje pojedinčevu pripadnost grupi, njegov staleški položaj te njegovo društveno značenje. Sve ovo pokazuje neke od njezinih namjena koje se mijenjaju redosljedom temeljenim prema prevladavajućoj svrsi.⁵

Kao takva, nošnja je tvorevina neke kulture, no i njezin sastavni nezaobilazni dio sveukupnog životnog sklopa podložan promjenama, "mikrokozam u kojem se zrcale estetske moralne i nacionalne vrednote onih koji je nose".⁶

Ovi navodi višestruko su potvrđeni u nošnji Hrvata Baranje. Na tako malom prostoru izloženom stoljetnim pritiscima susjeda (drugi narod, druga kultura, druga etika) upravo je osebnijom narodno ruho baranjskih Hrvata najbolji dokaz zdrave i žilave svijesti te čvrste narodne i regionalne samosvojnosti. Za očuvanje hrvatske narodnosti i uz ovakav smještaj "... najviše je koristila osobita njihova narodna nošnja, ta čuvarica narodne svijesti i narodnih osjećaja".⁷

No, čak i na tako skućenom zemljopisnom smještaju, nošnja koja općenito nosi značajke panonskog etnografskog područja ne predstavlja jedinstvenu cjelinu, nego se dijeli na dvije poznate i priznate grupe: podravsku i podunavsku. Uz očevidne razlike (o čemu će još biti govora) vežu ih i dvije bitne stare slavenske značajke: višeslojno odijevanje predmetima od različitih tvari (domaćeg platna - lanenog, kudjeljnog, kao osnovnog materijala do predmeta od vune, sukna i kože) te sastavljanje pola po ravnoj niti tkanja i slaganja u nabore.⁸

Izraditi narodnu nošnju doista nije bilo lako. Naprotiv, trebalo je tome i sredstava, truda i vremena. Posebice za svečarsku i blagdansku odjeću, koja je svagdanju trebala nadmašiti u svemu. Priskrbiti velike količine platna (osnovna tkanina nošnje), izraditi odjeću uz obilni ukras zahtijevalo je od baranjskih Hrvatica posebni mar, nadarenost, smisao za sklad te prilagodljivost uvijek nadolazećem novom. Ovisnost ovog o imovnoj moći bila je neosporna, no jednako tako i o radu i naporu da konačni učinak bude što djelotvorniji i ljepši.

Vješte i vrijedne ruke, smisao za sklad motiva i boja s naglašenom željom za živopisnošću proizvele su vrlo slikovitu nošnju, koje je prvi i najsnažniji dojam "Baranja se šareni".⁹

Nadamo se stoga da će opis koji slijedi dočarati barem djeličak dojma koje ovo ruho uvijek iznova pobuđuje.

Ženska odjeća

Osnovni predmet ženskog ruha *rubina*, košulja je od domaćeg lanenog, odnosno kudjeljnog platna vlastite proizvodnje ili platna otkanih kupovnim pamukom.¹⁰ Platna su tkana kao

⁴ P. Bogatyrev, The Functions of Folk Costume in Moravian Slovakia, str. 43.

⁵ Ibidem, str. 43.

⁶ Ibidem, str. 93.

⁷ P. Sekereš, Narodna nošnja kod Baranjskih Hrvata, Seljačka sloga, 6, 1937, str. 123.

⁸ J. Radauš - Ribarić, Narodna nošnja Hrvatske, bez paginacije,

⁹ V. Ivakić, Narodna nošnja u Slavoniji i Baranji, Bratstvo Sokolske župe, 1933, str. 112.

¹⁰ Z. Lechner, Rubine baranjskih Hrvatica, str. 218-228.

čista, obično bijelo lansirno tkanje u *dva cipa*, dva nita i *šarena*, bijelo tkanje s uzorkom stvorenim viševrsnim tehnikama, prema tome i različitog nazivlja. Platna su tkana u širini *1 pole*, širina brda na tkalačkom stanu.

Rubina je uvijek cjelovita iako se sastoji od *oplečka*, gornjeg dijela do struka i *krila*, donjeg sežućeg do listova, sastavljenih u struku. Spomenuti dijelovi izrađuju se i ukrašavaju odvojeno.

Oplećak čine *rukavi i stan*, prednjica i leđa. Rukav se izrađivao od 1,5 *pole*, a s jednim se ili dva *klina*, prorezani pravokutnik u polama, spajao sa stanom. Ovo se izvodilo običnim bodom ili jednom po izboru od ukrasnih tehnika (*varošanac* - priplet, uplet ili vez). Nabirao se počam od vratnog izreza. Kako se na rubini ukrašavao gotovo svaki dio, ni rukav nije u tome zaostajao. Prvi i obvezatni ukras je njegov spoj cijelom njegovom dužinom u *pripletu* ili *upletu*, kupovnoj čipki često upotpunjen vezom. U gornjem dijelu nadlaktice (ispod ramena) pruža se vodoravni ukras vezen uglavnom crnom niti. U donjem dijelu rukava izrezivala se *jama*, prorez promjera 8 cm, oko koje se rukav nabirao i krasio vezom ili *tračkom*, vrpcom. Dio rukava *repete*, od jame do završetka rukava nije posebno ukrašavan (osim spomenutog veza ili tračka), ali je zato *za rukom*, sam završetak rukava rubila *zubče*, čipka šivana iglom ili *taclije*, tvornička čipka, često praćena prugom raspleta ili veza. Stan se pravio iz 3-4 *pole* podijeljene na prsni i leđni dio. Na prednjem se dijelu prorezuju *nedra*, raspor po ravnoj niti tkanja u dubini od 22 cm. *Za* buduću ogrlicu odvaja se i oblikuje u pasicu komad tkanja veličine 33x2 cm.

Stan se spaja s rukavima na već opisani način, čime je oplećak sastavljen pa se niže dvokratno oko vrata od sredine nedara. Oko vratnog izreza prišiva se izvezena pasica, koja se kopča pomoću kvačice i ušice. Ukrašavala se vezom s naličja (crno - bijeli ornament) ili s lica višebojno. Niže nje smješten je s obje strane prednjice ukras obvezatno crvene boje tračak ili *frolica*, snizana vrpca. Prsni prorez završava *pužićem*, ukrasom vezenim u crvenoj ili crnoj boji. Prednjom i stražnjom stranom oplečka niže se ukras u okomitim prugama usklađenim s krilima.

Za *krila* se koristilo 5 do 6 *pola* dužine 74 - 92 cm. Izvlačenjem jedne do dviju žica iz tkanja i presvijanjem tog dijela radi se *podljina*, porub koji se učvršćuje *klaskom*, šupljikom. Poput rukava i na krilima se nižu okomite pruge ukrasa, već u samim sastavima *pola* (priplet, uplet ili vez), a i svaka je *pola* posebno ukrašavana s jednom ili dvije pruge uresa. Iznimku čini prednja *pola* (bez podljine, samo uskog poruba), koja se spaja s ostalim *polama* *krila* običnim bodom. *Krila* se nižu u gornjem dijelu, obrubljuju tkanjem i prišivaju s oplećkom običnim šivanjem. Pritome donji dio *klina* (u struku) ostaje slobodan te s otvorom na krilima čini *promalju*. Sastavljena rubina *skali se*, slaže u nabore, osim prednje *pole*.

Iz dosad izloženog, posebno ukrašavanja, nedvojbeno je činjenica da je baranjska rubina nezamisliva bez ukrasa, od najskromnijeg do najbogatijeg, ovisno o dobi žene i svrsi rubine. I dok su mjesta ukrašavanja, temeljne boje i tehnike izvedbe predajna zakonitost, sve drugo (izbor ostalih boja, vrsta niti, a poglavito korištenje tema i motiva) prepušteno je isključivo nadahnuću i mašti žene - tkalje i vezilje. Stoga, baš to obilje korištenih sadržaja, tema i ornamentata, bogatstvo boja, nepresahnuti sposobnost stvaranja predodžbi i neizmjereno strpljenje ukazuje na rubinu kao onaj primjerak ruha koji u ovome prednjači.

Pojedini ukras ogleđa se ponavljanjem u nizu s prepoznatljivim likovima (*tica*, *pilići*, *patkica*, *srce*, *zvizdice*, *tulipan*...) ili pak geometrijskim likovima (*žeravke*, *mravki*...).

Od boja su prvotno rabljene crvena, plava i crna, a kasnije i zelena, žuta i ljubičasta.

Izrađivalo se *natkom*, pamučna nit, *triplikom*, deblji pamučni bijeli konac, *markulanom*, mercerizirana pamučna nit i umjetnom svilom. Opisano ukrašavanje s vremenom je dopunjeno tvorničkim izrađevinama (*mašlije*, svilene vrpce i *jasprice*, kovne šarene pločice) kojima su se resile isključivo najsvježanje rubine (*jasprene* ili *mašlijare*).

Ovisno o primijenjenoj tehnici ukrašavanja rubine se i različito imenuju. Tako su poznate:

raspletene, sastav od čipke šivane iglom

šite, vezene

prosicane, izvlačenje niti u oba smjera i izrezivanje

popletene, poplitanje "prosicane" mrežice bijelim koncem ili svilenom raznobojnom niti

trukovane, tiskanje kalupom, a zatim vezene

jasprene, prišivene kovne pločice raznih boja, ravne ili reljefne površine.

Prema pretežnosti ovih tehnika nižu se daljnje suvrstice rubina, svojih imena i namjena.

Naposlijetku, svojom svrhom i ulogom razlikuju se *oprane*, iznošene i prane, dakle svakodnevnne, *za opravu*, blagdanske, prigodne te *za žalbu* i *prežaljivanje*, žalobne.

Svim ovim podjelama treba pridodati i onu koja razlikuje rubine prema vrstama tkanja - platna. S obzirom na to dijele se na *lanene*, *tkanjene*, otkane boljom kudjeljom i *biljušice* - *biljuše*, otkane pamukom.

Rubinu opasuje uvijek domaće otkani pojas s ukrašenim dijelom *šarom*. Otkana je u uzorku vodoravnih pruga u kojima se izmjenjuju geometrijski ili stilizirani cvjetni motivi postignuti primjenom raznovrsnih tehnika (*daska*, *nitice*, *na prste*), raznobojnom vunom, pamukom, svilom ili srmom. Krajevi pojasa imaju rub završenog tkanja ili ih čine rese od niti osnove koje mogu biti i dvostruko upletene u obliku uzica. Pojas se nosi presavijen dužinom tkanja pa se uzorak šare uvijek niže u okomitim prugama.

Neizostavni primjerak ruha koji prati rubinu je *pregača*. S obzirom na raznolikost rubina ne iznenađuje višesvrstnost *pregača* prema vrstama materijala, načinu izradbe, namjeni i dobi žene.

Tkanjeni pregač, *prgač* ili *prgačica* označava domaće tkanu pregaču dvojakog oblika:

-starinska *pregača* izrađena iz dvovrstnog domaćeg tkanja širine 1 pole. Čisto ili šareno tkanje upletom ili čipkom na batiće nastavlja se ukrasno otkanim dijelom stiliziranim biljnim ili geometrijskim uzorkom u okomitim prugama. Uzorak je izveden raznim tkalačkim tehnikama *natkom* crvene, crne i plave boje. *Pregača* je ravna, ali joj ukrašeni dio može biti obrubljen uz tri strane kukičanom čipkom ili taclijom.

-*pregača* izrađena iz jednovrstnog domaćeg tkanja (lanenog ili pamučnog), ali sastavljena od 2 pole, *uskalita*, složena u uske nabore učvršćena je u struku obrubom od domaćeg platna. Ukrašavana je ovisno o dobi žene. Do polovine obrubljenu čipkom (zubče ili taclije) i bez drugog ukrasa nosile su starije žene uz svoje *bile rubine*.

Mlađe su pak žene nosile *natkani pregač*, gdje su pole ukrasno sastavljene upletom ili prugom *šlingeraja*, bušeni vez, a tkani stilizirani cvjetni uzorak niže se u okomitim prugama. Uzorak se izmjenjuje u crvenoj, plavoj i crnoj boji *natka*, a rubovi *pregača* su opet urešeni taclijom. *Pregač* se vezuje u struku prišivenim *mazagama* upletenim bijelom pamučnom niti.

Svojedobna zamjena domaćeg tkanja kupovnom (tvorničkom) tkaninom nije, međutim, utjecala na prethodnu podjelu. I kod pregača *nove mode* koristila se jedna ili dvije širine tkanine (dakle, načelo i razlog opisane podjele), jedina je novina vrsta materijala. Sada je to crni, modri ili ružičasti brokat, odnosno svila uz zadržavanje postojećeg oblika i veličine. Cvjetni je uzorak utisnut ili strojem vezen, unutrašnji rubovi ukrašeni našivenom mašlijom, a vanjski taclijom. Raskošniji oblik ovog pregača - pregač *svilenac*, napravljen je od 2 širine svilene tkanine utisnutog cvjetnog uzorka, skalita u struku obrubljenim svilom, bogato ukrašenih rubova s unutrašnje strane *šikom*, pozamenterijska vrpca kovinastih niti srebrne ili zlatne boje, a s vanjske strane kupovnom svilenom ili srmenom čipkom, odnosno srmenim resama. Najkićeniji primjerci ukrašeni su cijelom površinom još i vezom raznobojnog cvjetnog ornamenta. Ovakvi pregači nose se uz svečane rubine (za opravu).

Za izradu svoje odjeće Baranjke su koristile i vunu. Vuneno je ruho predstavljeno *pregačom*, *pregačicom* i kao izdvojenim primjerkom *suknjom*, obilježjem ženske odjeće samo podravskeg dijela Baranje.¹¹

Zajedničko je vunanim pregačama da su uvijek otkane raznobojnom vunom u uzorku vodoravnih pruga koje su primjenom različitih tehnika upotpunjene raznovrsnim motivima. Pregača se sastoji iz 2 pola sastavljenih dužinom tkanja, posve ravnih, bez resa, ali rubova opšivenih vunom. Opasuje se pomoću *mazaga*, uzica upletenih vunom.

Buduća namjena i dob žene nalagale su određenu tkalačku tehniku, primjenu uzorka i bojnost. Prvo predmnijeva korištenje svih tkalačkih tehnika (od jednostavnog lansirnog tkanja preko tkanja na daske i nitice do klječanja), drugo upućuje na ustaljene motive i likove ukrašavanja (od obične pruge pa geometrijske ornamentike - križići, rombići, kružići do stiliziranih biljnih i životinjskih likova - cvjetovi, grane, ptice), dok je treće zastupljeno pretežito bijelom ili crnom odnosno crvenom bojom uz primjenu širokog spektra ostalih boja (zelena, ljubičasta, žuta, narančasta, ružičasta). Svemu ovomu dodana je bijela pamučna nit. Nosile su je žene svih uzrasta, nove za prigodne, svetačne dane, a iznošene za poslene dane.

Pregača ima mnogovrsnih, no prvenstveno prema načinu opasivanja razlikuju se: *obojak*, uvijek samo jedna kao prednja pregača i *ponjavka*, u paru s prednje i stražnje strane. O svim pojedinostima koje ih razlikuju bit će riječi u sljedećem poglavlju.

Protivno od pregače, *pregačica* je uvijek napravljena samo od 1 pole domaćeg vunelog tkanja. Obrubljuju je uz tri stranice *prande* (rese oblika omčica) od raznobojne vune i bijele pamučne niti. Vezuje se u struku također mazagama.

Ponekad su (kod starijih primjeraka) mazage završavale *kiticama*, vunanim kuglicama. Opasivala se uvijek sprijeda uz određene rubine, ispod prednje ponjavke, odnosno povrh suknje i obojka. Pregačice su raznovrsne, a imenovala su se prema istoj svrsi i razlozima kao i vunene pregače. Posebno se ističu *pregačice na crvenom* ili *šarene*, izrađene viševrsnim tehnikama ukrašene cijelom površinom bogatim ornamentom u prugama (tice, pilići, zvizdice...), širokog spektra boja. Nosile su ih isključivo djevojke i mlađe žene. Već spomenuti izdvojeni primjerak *suknja* izrađena je od 5 pola vunelog raznobojnog tkanja,

¹¹ Z. Lechner, Baranjske vunene pregačice, obojci i suknje, str. 215, 216, 219, 220.

dok je prednja pola ravna, stražnje su pole složene u nabore. Pole su otkane s uzorkom, *šarom* u vodoravnim prugama, a u novije doba češće su suknje s okomitim prugama (postignuto sastavljanjem po dužini 2 komada tkanja otkanih u dužini jednakoj širini 5 pola). Suknja je u pravilu sašiveno odjevno ruho, ali postoje izdvojeni primjerci *ovojne* suknje (Branjin Vrh), gdje se suknja zastire i veže sprijeda mazagama. Razlozi koji su uvjetovali mnogovrsnost dosad opisanog vunenog ruha vrijede i za ovaj odjevni predmet. U šarolikosti imena, između ostalih poznate su *velike* i *male*, katkad i *srednje* suknje. *Velika* označava suknju otkanu *na crvenom* (viševersne tehnike), dok je *mala* otkana *redom, na retke* (čilimsko tkanje). Glede ukrašavanja *velika* niže ures bez razmaka i još je obogaćena *čipčicom* (kupovna čipka prišivena uz donji rub), *mala* je pak suknja ukrašena manjim uzorkom s međusobnim širokim razmakom i bez dodatnog uresa. Za rjeđe *srednje* suknje znakovit je ures većeg oblika, manjeg razmaka i viševersnih tehnika. Primijenjeni motivi i likovi kao i izabrane boje jednaki su onima na ostalom vunenom ruhu.

Suknja se isprva oblačila povrh rubine (potonja se nije smjela vidjeti), a oplećak je imao ulogu bluze.

Od konca prošlog stoljeća uz suknju se (iz praktičnih i modnih razloga) nosila jedna od vrsta bluza.

Iznimnu vrijednost baranjske su Hrvatice pridavale *komošnoj* suknji. Izrađivala se od crnog baršuna, pri čemu je prednji ravni dio bio od crnog glota, a stražnji složen u nabore. U pojasu je bila obrubljena širom prugom tvorničkog pamučnog tkanja s rasporom na prednjoj strani uz koji su prišivene mazage. Cijelom površinom stražnjeg dijela ukrašavala se cvjetnim uzorkom u plosnom vezu od raznobojne svile, a u donjem dijelu još i šikom, srebrenim resama ili *voranom mašlijom s jaspricama*, snizana vrpca s jaspricama. Porub suknje podstavljao se širom prugom obojenog pamučnog tkanja i ukrašavao taclijom. Nosila se kao i vunena suknja, ali su je upotpunjavali pregač svilenac i *tkanica*.

Zanimljivost posljednjeg je razlika prema pojasu zvanom *šara*, uvijek je od tvorničkog obojenog tkanja različitog uzorka, a na svakom je kraju pričvršćena po jedna mjedena kopča ukrašena raznobojnim emajlom.

Dijelovi odjeće koji upotpunjuju opisano osnovno ruho jesu: *prosluk*, *prsluk*, zatim *bekeš*, *kaputić* te *aljinka*, *rekljica*, *rokoko*, razne vrste bluza.

Za *prosluk* su rabljeni baršun (komoš), svila glot, brokat, podstavljeni domaćim platnom. Naglašenost struka postignuta je pomoću dva klina ušivena na leđima. Cijelom površinom ukrašen je cvjetnim ornamentom izvedenim plosnim vezom raznobojnim svilencem. Rubovi prosluka urešeni su šikom, dok leđa (klinove u struku) i prednjice (ispod vrata) krase rozete od svilene vrpce upotpunjene jaspricama i srebrnim zrnjem. Nose ga djevojke i mlađe žene uz svečanu rubinu i pregaču svilenac.

Bekeš, kaputić ravnog kroja rađen je od crnog baršuna (komoša) ili brokata, odnosno kašmira. Ovaj posljednji nazivan je *vuneni* ili *šareni bekeš*. *Bekeš* je uvijek podstavljen bijelom pamučnom tkaninom. Dugih je rukava, ovratnika vrste stojećih ogrlica i otvorenih prednjica kopčanih *pučetima* ili *drukerima*. Komošni *bekeš* cijelom je površinom ukrašen strojno izvedenim cvjetnim uzorkom nitima umjetne svile. Pored cvjetnog uzorka *bekeš* je upotpunjen prošivima zrnčastog boda na prednjicama i uz porub, dok su rubovi ovratnika, rukava i donji rub zupčasto ukrašeni trokutićima oblikovanim od iste tkanine. Osim

opisanog, bekeš može biti i ukrašavan šikom. Nosi se, uz svečane rubine, ponjavku (*ćilimak*– klječana ponjavka), odnosno uz suknju i obojak. Uvijek je rad majstora.

Bluzama je bez obzira na raznoimenost zajedničko: istovrsna kupovna tkanina (baršun, svila, kašmir), cvjetni uzorak, sličan kroj (dugi rukav, ovratnik suvrstice uspravne ogrlice, dužine nešto ispod struka) te način ukrašavanja (prošivi zrnčastog boda i nazupčani ukrasi oblika trokutića napravljeni od iste tkanine).

Razlikuju se u pojedinostima: kod aljinke postoji na prsima umetak s prorezom (plastron) od druge vrste tkanine ili je obrubljen vrpcom ako je od iste; kod rekljice neizostavna je podstava od domaćeg bijelog platna, a ovratnik je izrađen od druge tkanine, najčešće baršuna; kod rokoko bluze kroj je u donjem dijelu dodanim umecima proširen u blagi polukrug.

Nosile su se uz suknje ovisno o vrsti i prigodi. Suknji *velikoj* pristajala je *rokoko* bluza, *srednju* suknju upotpunjavala je *šljorika* (aljinka ukrašena čipkom) dok su se uz *malu* suknju nosile uglavnom pamučne i svilene *aljinke*.

Opisano ruho dopunjavalo se zimi još i kožnom i suknenom odjećom. Predstavljali su je: *kožušak*, *kožuh*, *ćurdija* i *srdoma*. Radili su ih isključivo krznarski i krojački majstori.

Kožušak, ženski prsluk od janjeće kože, runom s unutrašnje strane i oblog vratnog izreza. Rubovi prsluka, prednjica malo skošenih, optočeni su najčešće nazubrenom kožicom. Zamjetljiva naglašenost struka postignuta je ušivenim klinovima između prednjica i leđa. Prema dobi žene ukrašavao se *šarom*, stilizirani biljni ili geometrijski motivi izvedeni našivenom raznobojnom kožom, plosnim vezom od šarene vune ili pamučne niti različitih boja te ogledalcima. Ukrašavale su se prednjice i leđa. Prema veličini ukrasa imenuju se: *kožušak pol šare*, *3/4 šare* i *velike* ili *čitave šare*.

Kožuh (v), kaput dugih rukava od ovčje kože runom s unutrašnje strane. Naglašenog struka (s klinovima između prednjice i leđa umetnutih ispod struka), obrubljenog vratnog izreza i rubova rukava crnim runom te urezanih džepova označenih crnim runom upotpunjenih vezom. Ukrašavan je prema dobi žene kao i *kožušak*, ali i rukava pa se i jednako imenovao.

Ćurdija, sukneni kaput crne ili tamnoplave boje podstavljen ovčjim runom. Naglašenog je struka, a vratni izrez i rubove obrubljuje *lisičina* (lisičje krzno). Dodatni ukras bile su našivene srmene vrpce ili raznobojni gajtani. Ovaj predmet čini i dio vjenčanog ruha (svadbena kaput), kojeg mladoj prema utanačenoj pogodbi *na zapojkama* (dan kada se u kući isprošene djevojke dogovaraju pojedinosti), kupuje svekar.¹²

Srdoma, sukneni kaput od isključivo bijele čohu ušivenih rukava bez ovratnika. Svi rubovi srdome obrubljeni su tamnim suknom. Ukrašavane su prednjice i rukavi našivenim suknom u boji, a izabrani stilizirani biljni motiv vezen je raznobojnom vunom i obrubljen gajtanom. Izveden je kružno i višekratno ponovljen u okomitom nizu. Kutovi prednjice "zatvoreni" su poprečno našivenom suknenom prugom pa se dobiveni trokut ukrašavao vezom istog motiva kao i prednjice. Džepovi su označeni prorezom, a u gornjem dijelu prednjice prišivena su jedno ili dvoredno kovna *puceta* i petlje od gajtana. Ispod vratnog izreza prišiven je par kožnih mazaga s kiticama.

¹² N.Pavelić, Hrvatski pučki običaji u Baranji, Obzor, 1940, 302, str.4.

Muška odjeća

Glavni su dijelovi odjeće muškarca *rubina* (košulja) i *gaće*, oba izrađena od domaćeg lanenog ili pamučnog tkanja. Rubina starinskog oblika napravljena je od 1 pole, čijom je preklopljenom sredinom prorezan otvor za glavu, produžen na prsnoj strani urezom dubine do 20 cm. Pola je cijelom dužinom obiju strana proširena *klinovima* (pravokutnim umecima istog tkanja), na ramenu ukrasno sastavljenih pripletom ili vezom. Gornji dio košulje *poduplat* (podložen) je domaćim platnom. Izrez oko vrata obrubljen je užom pasicom koja se kopča pomoću kvačice i ušice.

Rukavi su izrađeni od 1,5 pole svaki, ušiveni na ramenu bez nabiranja, a sa stanom rubine (prednjica i leđa) spojeni običnim bodom šivanim rukom ili ukrasno sastavljeni pripletom. U zapešću je rukav nabran i završava širom orukvicom *zaponjki*, *zapunki*. Ovisno o namjeni rubina je skromno ili bogato ukrašena.

Ures je uvijek izveden na sastavu ramena (priplet koji može biti praćen vezom), na vratnom obrubu uvijek je *šiče* (vez) u crnoj pamučnoj ili merceriziranoj niti, dok je na orukvici u više boja.

Bogatije rubine uz opisane ukrase okićene su duž sredine rukava raspletom, upletom ili čipkom na batiće. Svaki od nabrojanih ukrasa oblika je šire pruge koja može biti upotpunjena vezom: ili samo u gornjem dijelu ili cijelom dužinom rukava. Povrh toga, kod takvih je rubina porub ukrašen *čipčicom*, *zubče*, a iznad njega su jedna ili dvije pruge raspleta (najčešće motivi zvani *pendžerići*) i veza.

Uz bijeli vez primjenjivao se i vez brojem u crvenoj, plavoj i crnoj pamučnoj ili merceriziranoj niti s geometrijskim i stiliziranim biljnim motivima (*jabučice*, *tulipani*, *prođeno* - vezena valovnica).

Ovaj starinski oblik košulje vremenom je doživio manju promjenu kojom se ondašnji vratni izrez zamijenio ovratnikom suvremene muške košulje, a ukrašavanje prošireno opsegom i pruženim novim mogućnostima.

Sada se, naime, uz ustaljeno ukrašavanje prsiju i rukava koriste *vorane mašlije* (nabirane tvorničke vrpce), taclije i jaspriće. Ogrlica i orukvice zatvaraju se kovnim kopčama, a *puceta* imaju samo ukrasnu svrhu. Ovakva rubina *mašlijara* bila je dio svečanog muškog ruha.

Značajnija novost muškog ruha bila je pojava brokatne ili svilene košulje s uspravnim ovratnikom i umetkom na prsima (plastronom), kopčana po sredini kovnim dugmićima. Umetak, ovratnik i orukvice iz istog su tkanja, ali druge boje i još su obogaćeni uresom u zrnčastom bodu - cvjetni uzorak u raznobojnoj svili.

Gaće baranjskih Hrvata poznate su po svojoj širini - svaka je naime nogavica sastavljena od najmanje 2,5 - 3 pole domaćeg lanenog ili pamučnog tkanja među koje je uložen četvorkutni umetak istog ili debljeg domaćeg platna. Nogavice sežu do sredine potkoljenice, a u gornjem dijelu završavaju širokim porubom u koji se *udije svitnjak*, uzica kojom se gaće vezuju u struku. Prema svrsi gaće su *čiste*, bez ukrasa ili ukrašene, pri čemu je ures uvijek iznad ruba nogavice u jednoj ili više pruga raspleta različitih uzoraka (trokutići, rombići, penderići). Ovakvom raspletu znali su biti dodavani biljni ornamenti u višebojnom merceriziranom pamuku ili bijelom vezu. I ovdje je dodatni ures nogavice *zubče* ili *taclije*.

Najkićenije pak gaće su svakako one koje su uz sve opisano ukrašene mašlijama. Ako su gaće složene u vodoravne nabore kao i rukavi rubine, nazivaju se *po lučki* (prema omiljenom načinu odijevanja muškaraca sela Luč).

U muško ruho uključuju se još kratki *prosluk*, prsluk od crnog baršuna podstavljen bijelom pamučnom tkaninom. Radili su ga isključivo majstori krojači. Krojen je s duboko urezanim rukavnicama i šal ovratnikom, pri čemu je isti kao i rubovi prednjica ukrašen tvorničkom vrpcom raznih boja ili šikom srebrne ili zlatne boje. Na objema je prednjicama po pet rupica uz koje je prišivena ukrasna mjedena dugmad žirolikog oblika. Pored toga, na obje su strane urezani džepovi naznačeni valovitim plitkim otvorom obrubljenim suknom u boji kao i rubovi rukavnica. Dodatno ukrašavanje postizalo se raznobojnim vezom s cvjetnim uzorkom napravljenim strojem i rubljenjem svih rubova zrnačstim bodom u crnom koncu.

Posebnu značajku muškog ruha predstavlja *poša*, svilena vrpca ili marama koja se vezala oko vrata. Iz tog se predmeta razvila kasnije svjetski poznata kravata, jer su hrvatski vojnici u 18. st. ratujući Europom upoznali Europljane s tim predmetom te je po nazivu prvotnih nositelja Hrvata nastao naziv kravata.¹³

Osobita zanimljivost u odijevanju muškarca jest *pregačica*, kojom su se muškarci opasivali povrh gaća. Predmet i običaj ograničen je isključivo na Podravlje, a u Baranji se susreće u muškoj nošnji podravske skupine. Ranije se izrađivala od domaće platna poput starinske ženske pregačice, a kasnije od svile i ukrašavala čipkom.¹⁴

Gaće od domaće platna zamjenjivale su zimi *lače komošne* (od crnog baršuna) ili *lače čovene* (od modrog sukna) podstavljene tvorničkom pamučnom tkaninom. Lače su krojene s dva otvora i preklpom na prednjem dijelu, nogavica pripijenih s prorezom pri dnu. Gajtan prišiven na spojevima hlača redovit je ukras, a upotpunjuju ga sukneni porubi urezanih džepova i zrnčanje raznobojnom svilom u obliku cvjetnog uzorka niže džepova. Opasuju se *kajišem*, kožnim pojasom.

Uz čovene lače nosila se *reklja*, kratki sukneni kaput urezanih džepova, podstavljen tvorničkom pamučnom tkaninom. Zakapčao se pucetima i petljama od gajtana.

Muškoj zimskoj odjeći svakako pripada i *bunda*. Radila se od smeđe ("žute") kože podstavljena ovčjim runom, rubova obrubljenih crnom *kasarinom*, crno janjeće krzno, malo vezena naokolo i u kutovima. Još jedan primjerak zimske odjeće bio je *prsač*, prsluk od ovčjeg krzna. Prekrivao je prsa, a na leđima su ga pridržavala dva križana produžetka. Ukrašavan je oskudno.

Preostali primjerci zimske odjeće (kožuh, čurdija i srdoma) čine, kako žensko, tako i muško ruho.

Dječja odjeća

Dječja je odjeća prvenstveno ovisila o dobi djeteta (novorođenčad i mala djeca podjednako su bila odjevena), a u određenim godištim, pred polazak u školu, odijevala su se prema spolu.

Novorođenčad se umatalo u *krpicu za dite*, komad tankog lanenog platna pravokutnog oblika. Ovako umotano dijete povijalo se *povojem*, *mazagom* tako da se na uzicu oblikovanu

¹³ J. Radauš-Ribarić, Narodne nošnje Hrvatske, bez paginacija

¹⁴ M. Gušić, Tumač izložene građe, str.85.

poput vijuge položi dijete te se u slobodne krajeve uzice izgleda petlje provlačio završetak uzice i zatezao. Djetetu se glava pokrivala lanenom maramom pravokutnog oblika složenom u trokut, a krajeva preklopljenih ispod brade (bez čvora). Marama je bila ukrašena u jednom kutu bijelim vezom i na tom dijelu obrubljena najčešće čipkom na batiće. Ovoj odjeći neizostavno je pripadala oprema:

-*krpica za zipku* (plahta od domaćeg lanenog platna),

-*ponjavka za zipku* (prekrivač otkan raznobojnom vunom i bijelom pamučnom niti, kockastog uzorka)

-*jastučak* (platneni jastučić punjen perjem s presvlakom otkanom u raznobojnoj vuni i bijeloj pamučnoj niti s višekratnim uzorkom pruge)

-*naglavačić* (podložak za glavu od domaćeg *čistog* ili *šarenog* platna pravokutnog oblika, ukrašen jednim dijelom bogatim raspлетom i obrubljen čipkom).

Rastanjem djeteta odjeća se bliži poznatim oblicima ruha odraslih. U predškolskoj dobi djevojčice i dječaci nose *rubinu (icu)*, dugu košulju od domaćeg platna, ravnog kroja, nabranog vratnog izreza, ukrašenih rubova rukava i prsnog dijela plosnim vezom u crvenoj, crnoj i plavoj niti (*natak*).

Polaskom u školu odjeća se razlikuje prema spolu. Djevojčice zadržavaju rubinu, koja postupno "biva sve vezenija, ukrašenija i od boljeg tkanja"¹⁵, da bi sazrijevanjem djevojčice rubina bila odmičena sastavom i krojem ženskog ruha.

Dječaci pak zamjenjuju rubinu muškim oblicima odjeće, dobivaju prve *gaće, rubinu* (kratku) i *prosluk*.

Oglavlje i nakit

Žensko ogavlje predstavlja bez dvojbe jedan od osnovnih znamen narodne nošnje. Dok je, naime, neke dijelove već potisnula suvremena zamjena, način "opremanja i češljanja ženske glave ostaje u tradicijskim oblicima još i tada nakon što se ostala kostimna slika već izmijenila"¹⁶

U slučaju baranjske nošnje s brigom o uređenju i kićenju glave započinje se kod djevojčica u ranoj dobi. No, u tome je očevidna razlika između baranjskog Podravlja i Podunavlja. Djevojčice su kosu razdjelkom preko tjemena i zatiljka podijelile i splele u dvije pletenice koje su savile oko glave.¹⁷

Povrh spletene kose djevojčice iz Podravlja stavljale su *upletač*, povjesmo crvene vune koji okružuje čelo da bi se od potiljka spuštao slobodno niz leđa. Kad djevojčica "začme ići s djevojkama"¹⁸ stječe "pravo" nošenja i opremanja glave na njihov način. Tada se ispod upletača, a na čelo stavljaju *šnekle*, lažna kosa od crne vune povrh koje se vezala vrpca *po čelu*. Na vrh svega stavlja se *vinčić*, polukružno savijena žica obavijena vunom niti. Resilo ga je stakleno zrnje, *ružičke* od celuloida i svilene vrpce lika karanfila upotpunjene

¹⁵ S.Sekereš, Hrvatska narodna nošnja u Baranji, Klasje naših ravni, 1944, str. 98.

¹⁶ M.Gušić, Neki primjerci ženskog ogavlja u hrvatskoj narodnoj nošnji, str. 390.

¹⁷ S.Sekereš, Hrvatska narodna nošnja u Baranji, Klasje naših ravni, 1944, str. 98.

¹⁸ Z.Lechner, usmeni podatak.

srebrnim uvijenim nitima. U vrijeme žalovanja opisani vinčić nije se nosio, već je glavu resio samo upletač.¹⁹ Djevojke su pak pristupale njegovanju i češljanju kose mnogo temeljitije. Osim opisanog kod starijih djevojčica, djevojke su vinčić zamjenjivale *vincem*. Razlikovao se od vinčića veličinom i oblikom. Bio je složen od čeličnih žica prekrivenih staklenim raznobojnim zrnjem, ružama od tekstila u boji i listovima srebrnog papira.²⁰ Uobličen u trokut, lagano je povijen unatrag, a velike površine potpuno su ispunjene ukrasima. Pritom su srebrni listovi rubova, a površina je uz nabrojene ukrase zakićena srebrnim uvojnicama i *drtavcima*, ružičaste celuloidne ružice pričvršćene na igli.

Na krajeve vinca kod uha stavljale su se kao ukrasi *zauše*, cvjetovi od svilene vrpce ukrašene srebrnim zrcima.

Djevojke su udajom pokrivala glavu *kapicom*. U pripremljenu kosu uplitala su *konđu* i *bikele*, dijelovi podloška za kapicu, pri čemu se prvi smještao na tjeme, a drugi na zatiljak. Oba su od rogoza ili šibe obavijena domaćim platnom. Na podložak se stavlja kapica otkana vunom ili pamučnom niti, obilno ukrašena. Četvrtastog je oblika postignutog podloškom i podstavljena domaćim platnom. Uz porub se nizom končanih omčica i provučene uzice pričvršćivala na glavu. Cijelom je svojom površinom ukrašena utkanim ili vezanim uresom, a svečanije su upotpunjavane još i jaspricama, ogleđalcima, staklenim zrnjem. Sastavni dijelovi kapice bili su prednji i stražnji pravokutni umetak; prvi je nad čelom predstavljen srmenom i pozamenterijskom vrpcom, a drugi (često od druge tkanine) vezom i ponekad s našivenim jaspricama.

Dodaci kapice su trokutasti vinac s prednje strane i *čoškovi*, ukrasi za zadnja dva ugla kapice. Dok je vinac gotovo jednak djevojačkom (sastavom i izvedbom ukrasa) čoškovi su predstavljeni s dva međusobno naličjem priljubljena srebrna lista, pri čemu je prednja strana upotpunjena cvijetom od tkanine, a stražnja rozetom od raznobojnog zrnja.²¹ K tome, kapici pripada nakit koji se pričvršćuje određenim rasporedom.²² Nakon nekoliko godina, a i u tom razdoblju samo u svečanim prigodama, žene su ovako raskošno oglavljje prestajale nositi. Kapice bi pokrivala kupovnim maramama, najčešće *šamijom* s tiskanim uzorkom raspoređenim u 4 polja ili *ciganskom*, s kockastim uzorkom. Starije su žene nosile preko kapica tamnijih boja bijelu *krpu*, domaće otkanu maramu.

U Podunavlju se oglavljje razlikovalo od onog u Podravlju oblikom i ukrasom, a samim time i nazivljem pojedinih dijelova. Tako je odrastanjem djevojčica prebacila zulufe, čuperak kose pred ušima, iza uha, čime se vidljivo pokazivao ulazak u djevojaštvo.²³ Sada su se djevojke češljale mnogo složenije. Kosa se dijelila na dva dijela poprečnim razdjeljkom preko tjemena, od uha do uha. Od oba dijela kose (prednjeg i stražnjeg) odvojeno se plela od velikog broja pramenova prednja i stražnja pletenica. Stražnja se pletenica podizala s potiljka na tjeme, spajala s prednjom te su zajedno predstavljale cjelinu. Tako upletenu kosu krasile su široke vrpce s obje strane iznad uha, čime se popunjavao prostor između pletenice i uha.²⁴

¹⁹ Ibidem

²⁰ Đ.Šarošac, Narodna nošnja baranjskih Hrvata, str. 87.

²¹ Ibidem

²² M. Gušić, Tumač izložene građe, str. 82.

²³ N.B. Ženska narodna nošnja u Baranji, Hrvatski list, 1933, 180, str. 10.

²⁴ J. Radauš-Ribarić, Slavonska djevojačka pletenica, V Međunarodna smotra folklor, 1970.

Prednja se pletenica kitila *gumbačama*, igle s većom glavicom u boji, a zadnja *drtavcima*. Najsvečanije prigode nalagale su kićenje glave *krunom*. Bio je to žičan vijenac savijen polukružno poput potkove ispunjen raznovrsnim ukrasjem: višebojnim umjetnim cvijećem od različitih tkanina, staklenim zrnjem, srebrnim lišćem i uvojnicama te drtavcima. Lice uokviruje *kudravo*, žica obavijena crnim koncem izvedeno u nizu malenih petlji. Cijelom dužinom gornjeg ruba kudrava nižu se 3 reda *bilih zrnaca*, srebrna zrnca. Svaka je djevojka voljela postati snašom, uz česti žal za slatkom slobodom:

*Pletenico, divojačko glavo,
A' kapica do groba tamnica...²⁵*

Ovdje se kapica oblikom razlikovala od one u Podravlju. Zaobljena je, što se postizalo kondom, dok je sve ostalo jednako kapici Podravlja. Konđa se sastojala od 2 žičana luka, prednjeg, iznad čela podignutog prema gore s platnenim odebljanjem u obliku jastučića, i zadnjeg, okrenutog prema zatiljku. Oba luka omotana su domaćim platnom i s obje strane međusobno povezane žicom podstavljenom kartonom. Na tako siguran okvir stavljala se kapica.

Posebnost ukrasa na kapici bila je *ružica*, katica raznobojnog cvijeća od tekstila, voštanog papira, srebrenih niti i lišća.

I Podunavke su povrh kapice nosile kupovne marame, ali one starije ostajale su vjerne prvotnim domaće otkanim krpama.

Opisane kapice nazivane su mnogobrojnim imenima, pri čemu je bio presudan primijenjeni ornament. Postojale su tako *kolesare*, tkane u tamnoj vuni s uzorkom romba pravilno ispunjenog jaspricama, *konjare*, tkane klječanjem pa *šarene*, od komoša, crnog baršuna, vezene i ukrašene jaspricama te još više drugih.

Prema ženskom oglavlju, pokrivala za glavu muškaraca bila su skromna, a češljanje uobičajeno. Kosu su podšišavali postupno od zatiljka prema tjemenu, a nad čelom se ostavljala duža kosa *šiška*. Obično se češljala na razdjeljak slijeva ili je bila začešljana natrag (prema tjemenu). Mladići su pokrivali glavu crnim pustenim šeširom manjeg oboda kiteći ga u vrijeme svetkovina vrpcom i cvijećem (katica). Stariji muškarci nosili su također pusteni šešir, ali širokog oboda.²⁶ Zimi se nosila šubara, najčešće od crnog janječeg krzna.

U inače skromnom nakitu kao sastavnom dijelu nošnje baranjskih Hrvatica (muškarci ga nisu ni nosili) najzastupljenije su bile ogrlice i naušnice. Djevojke i mlade žene nosile su *obočiće* ili *kandile*, srebrne naušnice sastavljene od 2-4 dijela. Izrađivali su ih zlatari-filigrani lijevanjem i granulacijom. Uz obočiće omiljene su bile *minduše* ili *menduše*, naušnice izrađene lijevanjem srebra i tordirane žice ili lijevanjem i tehnikom kalupa.

Već su djevojčice dobivale male *minduše*, koje se ovisno o dobi i imovnim mogućnostima obogaćuju dodanim dijelovima ureda. Vratni su nakit predstavljale ogrlice od raznovrsnog staklenog zrnja, različitog oblika i veličine. Zrnje su kupovale na sajmištima, ali su ga nizale same na konac u veći broj nizova. Ogrlice sa zrnjem od pahuljastog stakla nosile su se uz vjenčano ruho, dok su se ogrlicom s nizovima sitnijeg obojenog staklenog zrnja, uz

²⁵ N.B. Ženska narodna nošnja u Baranji, Hrvatski list, 1933, 180, str. 10.

²⁶ S.Sekereš, Hrvatska narodna nošnja u Baranji, Klasje naših ravni, 1944, str. 98.

Dječak svečano odjeven, Draž.

Djevojčice u narodnoj nošnji, podunavska Baranja.

Djevojčice i dječaci iz podunavske Baranje.

Muškarci u pregači i žene u zimskom ruhu

tu prigodu, resile djevojke i mlade žene i u drugim zgodama. Udate žene zrelije dobi rado su se krasile i zrnjem spletenom mrežicom izgleda ovratnika položenom iznad grudi. Posebni oblik ogrlica bile su *novci*, gdje su Baranjske stavljale pod vrat srebrni novac, "Ima tu austrijskih kruna i petokruna, starih 'cvanciga', talira Marije Terezije i dr."²⁷

Kovanice su se nizale na baršunastoj vrpci, koja je često znala biti ukrašena staklenim zrnjem i jaspričama. Potonji nakit ovisio je isključivo o imovnom stanju i bio je uključen u miraz.

Češljanje, pokrivanje glave i pripadajući nakit žene uvijek su jedan od vidnih pokazatelja njezinog položaja (djevojka - udata žena) te ekonomskih prilika i mogućnosti.

Čarape i obuća

Usprkos svojeg uvjetno manjeg značenja u usporedbi s ostalim predmetima narodne odjeće te povremene manje ili nikakve uporabe (ljetnih mjeseci hodalo se bosonogo), niti čarape, a još manje obuća nisu u nošnji baranjskih Hrvata bili zanemareni. Pridavala im se dužna važnost i pozornost, kako u izboru vrste, tako i njihove izradbe i "pravila" nošenja.

Čarape su pletene uvijek crvenom ili višebojnom vunom s najčešće jednobojsnim stopalom i sezale su do koljena. Valjkastog su oblika postignutog kružnim pletenjem (uokrug), čime nastaje pletivo bez šava. Ovakav način pletenja stariji je od ravnog i bio je vrlo dobro poznat baranjskim Hrvatima, dokazano osebujnošću uzorka i bojnošću čarapa koje su muškarci pletli do 30-ih godina ovog stoljeća. Za takvo pletenje koristilo se 5 igala, a izvedeni uzorak uvijek je bio vodoravnih pruga. Izmjenjivali su se geometrijski i stilizirani cvjetni motivi različitih imena: *zvizde, male jabuke, križići...* Uz raznobojnu vunu koristio se i bijeli pamuk. Čarape *šite*, dodatno su ukrašavane *grozdićem*, uresom u plosnom vezu od šarene vune i bijele pamučne niti.

Kod ravnog pletenja s 2 igle uzorak su višebojne vodoravne pruge rebrastog boda, ali se pletivo na koncu mora sastviti okomitim šavom duž stranice čarape. Starije su žene nosile čarape od domaće bijele vune, ukrašavane skromnim prugama u zelenoj, modroj, crnoj te dodatnoj narančastoj boji. Kada se domaćoj čarapi stopalo, njegovi rubovi te prednji dio u obliku kapice opšivalo domaćim debljim tkanjem (platno) ili poslije kožom, dobila se vunena obuća prilično raširene uporabe. Pletene čarape znale su se također i stupati (valjati).

Srodna vrsta ovakvoj obući bile su *čarapke*, oblika papuča ispletenih raznobojnom vunom i bijelim pamukom, a stopala opšivenog prvotno debljim domaćim tkanjem (platnom), kasnije kožom. Izrađivale su ih žene same.

Bliske čarapkama su *počne, počni*, ženske papuče od crne valjane vune s kožnim potplatom. Radili su ih majstori i prodavali na sajmištima. Čarapke i počne nosili su se ljeti na bosu nogu, a za hladnijih dana s čarapama.

Ljeti uz svečanu rubinu mašlijaru nosile su žene cipele *komošne*, vrsta polucipele od crnog baršuna s vezenim cvjetnim uzorkom, kožnatom kopicom i *kripicama* sa strane. Cipele su imale kožni potplat i srednje visoku petu. Gornji prednji dio je uz izrađene rupice za vezivanje dodatno ukrašen nizom staklenih zrna.

²⁷ F. Babić, Kod baranjskih Hrvata, Hrvatski list, 1941, 22, str. 26.

Osim vunениh čarapa i čarapki zimska je obuća predstavljana i opancima *kapičarima* (s kopčom ili dužim remenjem za vezivanje), a u novije vrijeme kupovnim cipelama od mekše kože na *šniranje*. Opanci su rađeni od goveđe *učinjene*, ustrojene kože. Najrašireniji oblik ovog opanka bio je *kajišar* s velikim "jezikom" ukrašenim tehnikom na proboj, preklopljenim preko lica opanka koji pri obuvanju priliježe uz nogu i povezuje se oko nje kajišima. Izrađivali su ih majstori opančari "prvi zanadije"²⁸, svojedobno vrlo cijenjen i koristan obrt. Uz ovakve opanke nosili su se *obojci*, ovoji nogu otkani raznobojnom vunom i bijelim pamukom u ustaljenim tehnikama i uobičajenim motivima. Osim vunene i kožne obuće postojale su i *klompe*, izrađene od vrbovine, a nosile su se radi zaštite druge obuće.

I muškarcima su nosili čarape, čarapke, klompe te crne kajišare. Momci i mlađi ljudi nosili su cipele povrh šarenih vunениh čarapa, dok su stariji najčešće ostali vjerni opancima.

Uz svečano ruho nosili su obvezatno *čizme*, čvrstih sara u donjem dijelu *navoranih* s petom visine do 4 cm, najčešće ukrašenom kovnim čavličima. Povrh pete, odnosno na zapetku mogući ukras bio je predstavljen: ili kožnim izbočkom oblika trapeza pribijenim kovnim čavličima ili kožnom pletenicom.

Djeca su ljeti hodala obično bosa, ali bi nedjeljom i blagdanom oblačila čarapke bez čarapa, dok bi zimi obuvala šarene vunene čarapice i čarapke crvene, plave ili zelene boje.

Razlike u nošnji

Uvodno najavljene razlike kojima se jedinstvena cjelina nošnje baranjskih Hrvata raščlanjuje na podravsku i podunavsku grupu očituju se višeznačno. Nije pritome samo riječ o drukčijem imenovanju istih pojmova, nego većma o inačicama u kićenju i uporabi dijelova ruha zastupljenih u obje grupe te postojanje čak i različitih predmeta odjeće kao istaknutih predstavnika ruha samo jedne skupine. Sama podjela na skupine temeljena je poglavito prema zajedničkim značajkama ruha, dok su svoje nazive grupe dobile zemljopisnim položajem naseobina (u porječju dviju rijeka) razvrstanih prema prvoj odrednici. Stoga se u podravsku grupu mogu bez ograde ubrojiti kao najznačajnija sela: Torjanci, Baranjsko Petrovo Selo, Luč, Šumarina, Branjin Vrh, dok je podunavska skupina predočena Podoljem, Gajićem, Dražom, Topoljem, Duboševicom.

Nabrojena sela istaknuta su u ovom slučaju iz jednog razloga, jer su svi do sada opisani primjerci nošnje potvrđeni ovdje kao obrasci s bitnim svojstvima iste vrste - grupe.

Najblaže različitosti pojavljuju se u nejednakom nazivlju za iste pojmove - predmete te korištenju potrebnih količina tkanja u izradbi, što je najočiglednije u ženskoj odjeći, prije svega rubini. Tako se već za izradbu stana pojavljuje razlika u korištenju potrebnih količina tkanja, dok se u Podravlju za ovo sastavljaju 3 pole, u Podunavlju je potrebno 4 pole, tj. *parice*. Isti je slučaj s krilima, u prvoj skupini rabilo se 5 pola spojenih s oplečkom običnim bodom *stiskom*, nasuprot Podunavlju, gdje se za isto koristilo 6 pola i spajalo *sašivom*. Nadalje, neki dijelovi rubine, ali i predmeti muške odjeće kao i tehnike ukrašavanja isključivih su imena, što se doimlje poput malog razlikovnog rječnika. Radi zornog predočenja navodi se usporedno nekoliko naziva istog pojmovnog značenja iz prve (podravske) i druge (podunavske) grupe:

²⁸ F.Hefe, Hrvatski opančar i opančarija, Glasnik društva za umjetnost i umjetni obrt, str. 39.

- poprečni ukras rukava (niže ramena)	<i>poramenje / paški</i>
- rukav se nabire	<i>naniže / svora</i>
- izvezena pasica oko vrata	<i>garil / opšivalo, opšivalce</i>
- ukras dužinom pola krila	<i>uzduž krila / suduž krila</i>
- vodoravni ures krila	<i>ozdol podljine / vriš podljine</i>
- umetak između nogavica muških gaća	<i>tur / dance</i>
- porub gornje ivice gaća	<i>opašnik / vinac</i>
- rasplet	<i>prošov / proter</i>
- klječanje	<i>na prste / na kocke</i>

Ostale različitosti kod drugih sastavnih dijelova nošnje (oglavlja) kao i inačice urešavanja (češljanje) navedene su i već objašnjene pa se ne opetuju.

Napokon, preostale su one nejednakosti (svakako najznačajnije) koje su predstavljene potpuno samosvojnim predmetima, osobitim predstavnicima svake skupine. Budući da je suknja, kao najizrazitiji takav predstavnik već opisana, ovdje se misli na onaj dio ženske vunene odjeće (pregaču) koji se razvio iz istog osnovnog predmeta (ravni komad tkanja)²⁹, ali je zbog ponešto drukčijeg načina uporabe (nošenja) i manjih razlika u izradi prerastao u Podravlju u *obojak*, a u Podunavlju u *ponjavku*.

Značajka (bitna) koja povezuje svo baranjsko vuneno ruho svakako je stalnost (neizbježnost) uzorka vodoravnih izmjeničnih pruga. Zadanih su boja i ponavljaju se u određenom rasporedu. Svaki "snop" pruga čini *šibu*, raspona od 4,5 - 18 cm, a međusobni razmak *šibicu*, proizvoljne širine.³⁰ Njihov raspon, međusobni raspored, splet boja i primijenjeni uzorak prepušteni su isključivo slobodnom izboru tkalje i njezinoj želji za obogaćivanjem ustaljenih načina.

Netom spomenuti predstavnici skupina (ponjavke, obojak) kao inačice istog predmeta glede izrade, ukrašavanja i obojenosti, na čemu se temelji njihova viševrnost, već su opisani na str. 121.

Na ovom mjestu treba ukazati na međusobne različitosti, jer su oni, svaki za se, ipak uzorne cjeline s obzirom na način nošenja.

Podunavske pregače, ponjavke, predmnijevaju uvijek po dvije (prednja i stražnja), jednako otkane prema određenom *redu*, neka od poznatih vrsta, s čvrstim propisima nošenja (kada, koja).³¹

Namjenom, sastavom i izgledom u ponjavke se ubraja i *čilimak*, pregača nazvana prema prostirci otkanoj tehnikom klječanja.

Posebna zanimljivost jest postojanje imena obojak i u ovoj skupini, no vrlo određene svrhe i izgleda. Radi se o jednovrsnoj ponjavki otkanoj uvijek bijelom vunom u 4 niti. Stalnog je uzorka, koji se doimljeje poput dviju izmjeničnih pruga. One su zadanih boja u šibici širine 1 cm. Prvotno su šibice bile prema "baranjskom" plave i žute boje, no zapravo je riječ o ljubičastoj i narančastoj. Prvu (plavu) činile su ljubičasta, crvena i crna boja, dok

²⁹ J. Radauš-Ribarić, Narodne nošnje Hrvatske, bez paginacije.

³⁰ Z. Lechner, Ponjavke za zastiranje, str. 307, 308.

³¹ Ibidem, vidi str. 305.

je kod druge (žuta) zelena sredina omeđena crvenom i narančastom. Naglašena je uloga crne boje jer je crnom vunom protkano iza svake boje.

Obojci tkani nakon II. svjetskog rata sve su rjeđe u crvenoj i narančastoj boji, omiljenije postaju zelena, plava i ljubičasta uz prevladavajuću crnu boju. Tkalo se pažljivo pazilo na mjesto (uvijek isto) svake boje, čime se dobivao niz okomitih višebojnih "stupića". Ovakav je obojak imao isključivo žalobni značaj i nosio se u najdubljoj žalosti. Podravska pregača—obojak glede izvedbe i ukrašavanja slijedi ponjarku, ali se pri izradbi na svakoj poli izvode "dvi skalice u pojasu", 2 ušitka.

Podjela obojka na pojedine vrste srodna je onoj ponjarkama, no drugačijeg nazivlja. Zimi se nosio u cjelini sa suknjom.

Osobita pak pojedinost je *šarenac* ("bili obojak" - sela Torjanci i Branjin Vrh), koji se nosio u izricanju dubokog žalovanja, ono čemu je za istu svrhu služio obojak Podunavlja.

Različitosti baranjske nošnje pridonosi i muška pregača, svojstvena muškoj odjeći baranjske Podravine.

Suknji, isključivom primjerku svojvrnosti podravske skupine i obojku suprostavljeni su kao par ponjavke podunavske skupine, što uz inačice kićenja i opremanja oglašava stvara bitnu razliku unutar tradicijskog odijevanja baranjskih Hrvata.

Osvrt na nošnju

Pređena nošnja slika je na neki način prostora u kojem je nastala, utjecaja kojima je bila izložena, značenja onima koji su je stvarali i odnosa koje su njome uspostavljali te napokon uloge i vrijednosti u spletu sveukupne tradicijske kulture. Prostor kao jedna od bitnih odrednica u ovom je slučaju uistinu osebujan.

Zemljište hrvatske Baranje, taj čarobni trokut koji poput šiljasta kuta uklještavaju rijeke Drava i Dunav, neveliko je naime područje i vrlo dobro određena naravno - zemljopisna cjelina. Iz te prostrane zelene nizine, blago nagnute prema jugozapadu (Podravina), poput usamljena otoka strši Banovo brdo. Prostor je ravnomjerno "pokriven" vodama, a posebnost kraja svakako su stajaće vode (jezera i močvare) duž Drave.

Plodne ravnice, dobra šumovitost, pitomi vinogradi omogućili su gospodarenje koje je i u novije doba ostvarivalo razmjerno blagostanje i imovnu neovisnost. Gledano sveukupno jedinstven je to i iznimno vrijedan prostor.³² Ovo se svakako odrazilo na život ljudi i njihovo djelovanje s posljedicama i u domeni kulture, samim tim i nošnje.

Prirodna zapriječenost (močvarni pojasevi) i time lošija prohodnost ovaj su kraj djelimice zaštitili i tako omogućili mirniji razvoj i očuvaniji iskonski okvir.

Područje je inače bilo izloženo čestim gibanjima, što je kroz političke događaje i kulturno djelovanje moralo ostaviti posljedica. K tome treba pridodati ne manji učinak seoba koje su ga zahvatile s više strana. Negdje se pritom domorodački jače ukorijenjen živalj uspio othrvati "...jer su se došljaci tako dobrim dijelom ili pače katkada sasvim, s vremenom etnografski pretopili u starosjedioce".³³ Ali su se u mnogim slučajevima neki utjecaji svojom prodornošću zadržali i bili prihvaćeni kao trajne vrijednosti.

³² A. Bognar, *Prirodne osobine Baranje*, str. 11.

³³ M. Gavazzi, *Etnografski sastav*, str. 672.

Sve ovo se u Baranji najvećma odrazilo za mađarskog i turskog razdoblja. Tako su se ovdje stoljećima slijevali razni kulturni tokovi kojima je slavenska baština bila izložena. Unatoč tome baranjska je nošnja ipak očuvala neke oblike raspoznatljivih starih slavenskih oznaka. Tu se prije svega misli na dvije uvodno navedene značajke, a pojedinačno se već spomenutom platnenom ruhu kao osnovnom mogu pribrojiti dodaci u krznenim odjevnim predmetima s obvezatno ukrašenom glatkom vanjskom površinom, sve tome slične suknene inačice, odjevni predmeti izrađeni iz vune (ponjavke, obojci, pregače, suknje) te kožna obuća predstavljena opancima (kapičari - kajišari).³⁴

Ovome treba pridodati da se isto zadržalo, kako u izboru prevladavajućih boja, tako i u nazivlju predmeta.

Dvije temeljne boje korištene su u iskonskom značenju: bijela kao oznaka žalosti te crvena kao znak i obilježje mladosti i plodnosti. Stara slavenska baština ogleda se i u tekstilnom rukotvorstvu Baranje.³⁵

Ova nošnja također uspješno pokazuje i shvaćanje njezinih nositelja o njenom značenju. Vidljivo je to već iz same sklonosti Baranjaca da u svakom poslu, prigodi, svojoj dobi ili prema godišnjem dobu nose primjerenu odjeću. Svaki od ovih razloga davao je svoj biljeg odjeći pa je nastao niz inačica radne (primjerice *zrnka*, *rubinka za žetvu*, *vršidbu* i drugo—radne košulje od debljeg domaćeg platna) i svečane odjeće. Svi su ti oblici ostali u uporabi sve dokle se i narodna odjeća nosila. Stvoreno je tako pojedinačno primjerno bogatstvo "ruva" kojim se svaka Baranjska dičila, srodila se učeći od malena vještine ručnog rada i pravljenja odijela. Nije stoga čudno da su Baranjske posjedovale i više desetaka rubina, čime su si uvijek omogućavale ispravni izbor u određenoj prilici, poštujući time ustaljena "pravila" nošenja.

U mnogovrsnom broju rubina valja istaknuti rubine za žalbu (korotne). Korota se kao čin strogo poštuje, a u trajanju znatno produžava (žalba i prežaljivanje). Iskazuje se u nošenju rubine skromnijeg uresa (pretežito bijelog raspleta, ne bogatog veza crne i plave boje). Takve rubine bile su djevojkama i mlađima ženama žalobna odjeća, dok su starijim ženama služile "za opravu". Korotnim rubinama pristajali su obojak, odnosno šarenac za duboku žalost, a prema stupnju žalosti slijedili su ponjavke, odnosno obojci uvijek pomno birani prema bojnosti i primjenjenom uzorku. Žalost se iskazivala i primjerenim oglavljem. Kapica tamnih boja pokrivala se bijelom maramom, krpom koja je za tu svrhu sastavljena običnim bodom da bi je u razdoblju prežaljivanja zamijenila *krpa* ukrasno sastavljena vrlo skromnim pripletom.

Izražavajući odjećom naglašenost dobnih razlika, primijenjene boje i ornamentika otkrivaju i njihovo magijsko značenje. Treba podsjetiti na prevladavajuću crvenu boju, životinjske likove u ornamentici te pojedine predmete, primjerice djevojački upletač za kosu.

Prateći razvoj nošnje kroz njezine oblike uočavaju se dvije inačice. Kod jedne (starinske—starovirske) odjeću čine platnena rubina ukrašena vezom, opasana šarom i pripadajuće vuneno ruho. Kod druge je u sastavu odjeće samo rubina, dok su svi ostali

³⁴ J. Radauš-Ribarić, Narodne nošnje Hrvatske, bez paginacije.

³⁵ Vidi N. Eckhel, Tekstilno rukotvorstvo Hrvata Baranje

dijelovi novijeg porijekla, kako vrstama tkanina, tako i oblicima i ukrasima (tvorničke tkanine, vrpce i drugi ukrasi).

Poslije I. svjetskog rata Baranja se kao zanimljivo gospodarsko područje brže razvija, prodor tehničkih dostignuća i bolja obaviještenost seljana naglo razvija selo. U neravnopravnoj bici nošnja gubi.

Muškarci je više ne nose svakodnevno, već samo u prigodnim zgodama, a ni tada cjelovitu.³⁶

Žene su pokazale veću privrženost pa su svoje ruho nosile do pedesetih godina ovog stoljeća.³⁷ Spomena je međutim vrijedno da su Baranjke još oko 1945.³⁸ tkale *otarak za glavu*, marama koja se nosila povrh kapice. Oblikom (duži pravokutni prevjes s ukrasom izvedenim na licu i naličju kraćih stranica) i načinom nošenja razlikovao se od korištenih marama za glavu.

Naposljetku, što se opisanom nošnjom još može spoznati i koje se njezine vrijednosti mogu potvrditi? Prihvaćajući baranjsko društvo kao predajno, nameće se zaključak da je u gospodarskom pogledu bilo samodovoljno. Na plodnim ravnica razvilo se poljodjelstvo kao osnovna gospodarska djelatnost (a i ovčarstvo kao jedna od sastavnica), čime je, uz ostalo, bila zajamčena sirovina (lan, konoplja, vuna) za odjeću.

“Izraditi kudjelju i lan, izprest i otkati, ubieliti rublje, izšiti i izvesti, veliki su poslovi i traže mnogo truda, strpljivosti i stručne spreme”³⁹, koje je srećom svaka Baranjka imala te je odjeću u punom i pravom smislu riječi učinila kućnim proizvodom. Tako se proizvodila većina odjevnih predmeta da bi samo neki od kože i sukna te kožna obuća bili prepušteni majstorima. Vidljiv je visoki stupanj samodovoljnosti. Nošnja baranjskih Hrvata bila je i jedinstvena, tj. “uravnotežena”. Naime, nepisana pravila nošenja nalagala su u svakoj prigodi odgovarajuću odjeću, nije se dopuštalo izdvajanje. Ako ga je i bilo, radilo se o nekim pojedinostima (primjerice nakit) i ne bi ih se moglo smatrati značajkom. Radi toga ova nošnja kao pokazatelj moguće slojevitosti društva ne pokazuje mnogo.

No, zato kao znak položaja pojedinca odaje mnogo više. Općenito, ruho na neki način obavještava druge, uz njihovo uvažavanje, o osobi koja ga nosi.⁴⁰

Razne društvene prigode i drugi razlozi prije opisani stvorili su u nošnji baranjskih Hrvata cijelu lepezu “namjenske” odjeće.

Objašnjene su žalobne rubine kojima je zajedničko izražavanje žalosti, tuge (bijelom, kasnije crnom bojom), ali se i one razlikuju prema stupnju žalosti. Ovisno o tome za kim se žali ovisit će i odjeća. U ovakvim slučajevima nošnja je bila vrlo pouzdan izraz odnosa.

U okolnostima zajedničkog življenja s drugim narodnosnim skupinama baranjski su Hrvati iskazivali ruhom pripadnost svojem narodu. Ruho je bilo povezujući čimbenik, među inim i pri srođivanju jer je Baranjcu bilo važno imati “rušnu” ženu (koja u brak nosi mnogo odijela, ruha).⁴¹ Odanost nošnji pokazivalo je svo stanovništvo bez obzira na dob i spol i u, odnosu na pripadnike drugih narodnosti, ostali su najuporniji. Drugi su ranije napustili svoju nošnju.

³⁶ D.Pinterović, Etnografske karakteristike u Baranji, str. 89.

³⁷ Z.Lechner, Rubine baranjskih Hrvatica, str. 217.

³⁸ Ibidem, usmeni podatak

³⁹ P.Sekereš, Narodna nošnja kod baranjskih Hrvata, str. 123.

⁴⁰ A.Muraj, Tradicijsko odijevanje na Zlarinu, str. 213.

⁴¹ P.Sekereš, Narodna nošnja kod baranjskih Hrvata, str. 123.

IZVORI I LITERATURA

Babić, Franjo:

- Kod baranjskih Hrvata, *Hrvatski list* 22, br. 104, Osijek 1941.

Bogatyrev, Petr:

- The Function of Folk Costume in Moravian Slovakia*, Paris 1971.

Bognar, Andrija:

- Prirodne osobine Baranje, *Tri stoljeća Belja*, JAZU, Osijek 1986.

Bösendorfer, J:

- Nešto malo o našoj Baranji*, Osijek 1940.

Gavazzi, Milovan:

- Etnografski sastav, *Zemljopis Hrvatske*, Zagreb 1942.

Gušić, Marijana:

- Tunač izložene građe*, Etnografski muzej, Zagreb 1955.
- Neki primjerci ženskog oglavlja u hrvatskoj narodnoj nošnji, *Zbornik za narodni život i običaje*, knj. 46, Zagreb 1975.

Hefe, Ferdo:

- Hrvatski opančar i opančarija, *Glasnik društva za umjetnost i umjetni obrt*, God.II, Zagreb 1887.

Ivakić, Vladoje:

- Narodna nošnja u Slavoniji i Baranji, *Bratstvo sokolske župe*, God.II, broj 6, Osijek 1933.

Lechner, Zdenka:

- Rubine baranjskih Hrvatica, *Osječki zbornik*, br.XI, Osijek 1967.
- Ponjave za zastiranje, *Zbornik za narodni život i običaje*, knj.40, Zagreb 1962.
- Baranjske vunene pregačice, obojci i suknje, *Osječki zbornik* br.XVI, Osijek 1977.

Muraj, Aleksandra:

- Tradicijsko odijevanje na Zlarinu, *Narodna umjetnost*, 18, Zagreb 1981.

N.B:

- Ženska narodna nošnja u Baranji, *Hrvatski list*, XIV, br. 180, Osijek 1933.

Pavellé, Nikola:

- Hrvatski pučki običaji u Baranji, *Obzor*, LXXXI, br. 302, Zagreb 1940.

Pinterović, Danica:

- Etnografske karakteristike hrvatskih sela u Baranji, *Osječki zbornik*, br. IV, Osijek 1954.

Radauš-Ribarić, Jelka:

- Narodne nošnje Hrvatske, *Spektar*, Zagreb 1975.
- Slavonska djevojačka pletenica, *V Međunarodna smotra folklor*, Zagreb 1970.

Sekereš, Pavao:

- Narodna nošnja kod baranjskih Hrvata, *Seljačka sloga*, God.II, br. 6, Zagreb 1937.

Sekereš, Stjepan:

- Hrvatska narodna nošnja u Baranji, *Klasje naših ravni*, časopis bačko-baranjskih Hrvata, Zagreb 1944.

Šarošac, Đuro:

- Narodna nošnja baranjskih Hrvata*, Budimpešta 1986.

Šestan, Ivica:

- Narodna nošnja Baranje - Topolje*, (Priručnik za rekonstrukciju nošnje) Kulturno-prosvjetni Sabor Hrvatske, Zagreb 1986.

Vrtovec, Ivanka:

- Narodni nakit Hrvatske*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1985.

NATIONAL COSTUME OF THE CROATS FROM BARANJA

Summary

This article shows the traditional way of dressing, and establishes its characteristics, development and influences. The intention is to bring the basic knowledge of the costume of the Croats from Baranja closer to a reader not acquainted with it. The costume is in a way a picture of the area it developed in, the influences it was exposed to, the meanings to those who created it, the relationship they had with it and, finally, the role and value in the whole of the traditional culture. This costume shows successfully the view of its users, which can be observed in numerous variants of work and festive costumes.

The future use and the age of a woman prescribed a certain weave technique, pattern and colours. By observing the development of costume the two variants are noticeable: the old (starovirski) costume consists of the linen "rubina" decorated with embroidery, which is encircled by "šara" and the matching woollen garments, while the other costume consists only of "rubina", which is completed with the other parts which are considered to be new because of the sorts of cloth, forms and decorations. The traditional society of Baranja was economically self-sufficient, so every woman from Baranja made her costume a real home product. Living together with other ethnic groups, the Croats from Baranja showed their nationality with their costumes. The whole population, regardless of sex or age, shows the attachment to the national costume, and in comparison with the other nationalities, the Croats remained the most persistent in wearing the costume.

Translated by Sanja Kalapoš

1. Narodna nošnja, Duboševica. Snimljeno oko 1920.

2. Muškarac i žena u svečanom ruhu, Duboševica. Snimljeno 1919. ili 1920.

3. Muškarci žena u svečanom ruhu, Baranjsko Petrovo Selo. Snimljeno na Smotri Seljačke sloge u Zagrebu 1935.

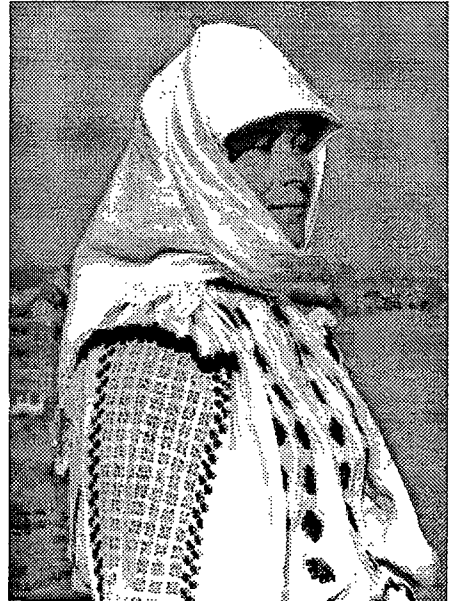
4. Žene iz Draža na Smotri Seljačke sloge u Zagrebu 1939. Snimio Tošo Dabac.

5. Muškarci iz Branjinog Vrha snimljeni na Smotri Seljačke sloge u Gajiću 1939. Snimio VIG Sombor.

6. Muškarac i dječak u svečanoj odjeći s grupom žena, Draž. Snimio Damir Klasiček, 1973.

7. Žena u rupcu povrh kapice, Draž. Snimio Damir Klasiček, 1973.

8. Žena s kpicom znakovitim za podravsku Baranju, Baranjsko Petrovo Selo. Snimio Damir Klasiček, 1973.

9. Djevojka u svečanom oglavlju, Baranjsko Petrovo Selo. Snimljeno na Smotri Seljačke sloge u Zagrebu, 1935. Arhiv Odsjeka za etnologiju.

10. Žene u starinskom oglavlju, Baranjsko Petrovo Selo. Snimljeno 1938. Arhiv Odsjeka za etnologiju.

11. Djevojka počušljana u pletenicu, Duboševica. Snimio Milan Pavić, 1951. Agencija za fotodokumentaciju, Zagreb.

12. Svečano odjeven muškarac, Duboševica. Snimio Milan Pavić, 1951. Agencija za fotodokumentaciju, Zagreb.